

АЛЬОНА ГАЛИШЕВА,

аспірант

(Україна, Мелітополь, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького)

ALONA HALYSHEVA,

postgraduate student

(Ukraine, Melitopol, Melitopol State Pedagogical University named after Bogdan Khmelnytskyi)

Характерні ознаки виховної роботи з учнівською молоддю за місцем проживання на півдні України у II половині XX століття

The Characteristic Features of Educational Work with the Student in the Residential Areas in the South of Ukraine in the Second Part of XX- th Century

У статті автором здійснено аналіз поняття виховної роботи з учнівською молоддю за місцем проживання згідно конкретного історичного періоду. Автор надає результати досліджень провідних вчених та педагогів, щодо вивчення цього питання. Засновуючись на дослідженнях вчених, автор надає детальний огляд найхарактерніших ознак виховної роботи з учнівською молоддю за місцем проживання на півдні України у II половині XX століття. У статті автор розкриває основні напрями організації дозвілля дітей та підлітків. Стаття вказує на актуальність та важливість проблеми. Надані факти підтверджують необхідність включення учнівської молоді до позашкільної діяльності у їх вільний час, необхідного для їх самоосвіти та самовизначення.

Ключові слова: *виховання, місце проживання, дозвілля, дозвіллева діяльність, учнівська молодь.*

In the article the author analyzes the definition of educational work with the students in the residential areas due to the specific historical period.

The author gives the results of researches of the leading scientists and educators as to the studying this problem. The author gives the detailed review of the most characteristic features of educational work with the students in the residential areas in the south of Ukraine in the second part of XX – th century) basing on the researches of the scientists. In this article the author presents the main directions of the organization of the free time of the children and teenagers.

The article shows the topicality and the importance of the problem. The facts which were provided confirmed the need to involve the students into the after-classes activities in their free time for their self-education and vital self-determination.

The main feature of this article consists in considering the historical material due to the problem of educational work with the students in the residential area in the south of Ukraine, in Melitopol in the second part of the XX century.

The article is about the education and educational work with the students in their residential areas. It presents different views and analysis of recent researches of the well-known educators about the definition of the term «education».

Basing on the researches of the scientists and leading educators the author gives detailed analysis of this problem in the article. The article shows that nowadays it is important to involve the students into the active types of the after – classes activities in their free time for their self-education and vital self-determination.

Key words: *education, residential area, leisure, recreational activities, students.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Проблема виховної роботи з учнівською молоддю за місцем проживання є дуже актуальним питанням на сьогоднішній день, адже сучасне сьогодні характеризується великою кількістю негативних зовнішніх факторів, які впливають на розвиток дитини та її формування як особистості, тому дуже важливим є організація їх вільного часу та залучення до активних видів дозвіллевої діяльності.

Аналіз досліджень і публікацій... У ході наукового дослідження було проаналізовано багате розмаїття вітчизняної та зарубіжної науково – методичної літератури, в якій провідні вчені та педагоги надають змістовні твердження та детальний опис понять «виховна робота з учнівською молоддю за місцем проживання», «дозвілля». Серед них дослідження І. Кона, Ю. Мануйлова, Н. Карчевської, П. Блонського, В. Караковського, Л. Новікової та інших.

Формулювання цілей статті... Метою даної статті є історичний аналіз поняття «дозвілля» та «виховна робота з учнівською молоддю за місцем проживання», а також визначення основних ознак цієї роботи на півдні України у другій половині ХХ століття.

Виклад основного матеріалу... Вивчаючи термін «виховна робота за місцем проживання», ми знаходимо його визначення. Провідні педагоги вважають, що це напрям педагогічної роботи, який пов'язаний з роботою з учнівською молоддю у конкретному мікрорайоні. Ми знаємо, що клуби за місцем проживання об'єднують дітей та старше покоління у їх вільний час та створюють умови для їх спілкування та спільної діяльності.

Сьогодні існує велика кількість позашкільних установ, таких як : спортивні центри, дитячі та юнацькі станції, клуби за інтересами, які є формами позашкільної діяльності. Як найбільш стійка з виховних галузей життєдіяльності школярів, що здійснює активний вплив на формування і розвиток особистості дитини, розглядається в сучасному досвіді – місце проживання [3, с. 19].

Вивчаючи виховну роботу з учнівською молоддю за місцем проживання як педагогічний феномен, важливим буде історико-теоретичний аналіз його основних понять. Одними з провідних понять тут виступає «дозвілля», «дозвіллева діяльність». Підвалини цього поняття почали розвиватися ще у давнину. Видатні філософи, такі як Аристотель, Платон, Цицерон, Епікур, Сенека бачили в ньому елементи та ознаки розвитку суспільства. Вони розуміли дозвілля не тільки як процес, але і результат втілення у життя цінностей людини, своєрідного світобачення, що з'єднував різноманітні прояви буття світу людини. Платон, зважаючи на його естетичне бачення світу, розглядав дозвілля як дещо прекрасне та цінне. Досліджуючи проблему вільного часу та поняття «дозвілля» Аристотель, вбачав їх як невід'ємну складову життя людини. За його баченням, дозвілля – це не просто вільний час людини, а той що сповнений різноманітними заняттями: мистецтвом, музикою, бесідами, вправами тощо. Давньогрецький історик Фукидід писав про те, що греки проводили та організовували різноманітні форми дозвіллевої діяльності для відпочинку душі від роботи: масові свята, гімнастичні школи – палестри для дітей, бесіди про літературу, для дорослого покоління – гімназії, які згодом реорганізувалися в клуби, де займалися спортом, проводилися диспути, з'являлися бібліотеки, театри.

Незвичайний, специфічний відбиток на характер дозвіллевої діяльності наклала римська культура – дозвілля порівнювалося та асоціювалося з творчістю. Римляни представили світу перші багатофункціональні центри, які містили у собі приміщення для масажу і бань, спортивні арени, кімнати ділових зустрічей, бібліотеки.

Отже, в античні часи простежувалося ставлення до дозвілля як до свободи людського духу, що було історично обумовлено та згодом змінило дозвілля людей.

Середні віки позначаються дозвіллевою розмаїтістю, організацією умов для фізичного відпочинку та духовної розрядки. Головними дозвіллевими установами цього періоду були: прості цехи ремісників, які здійснювали роль первинних клубних осередків, монастирі, які мали багато функцій, таких як, трапезні, зали для зборів, бібліотеки, собори. Перші гуртки та курси хатнього господарства, січові та козацькі школи з'являються в Україні з XVI-XVII століття. Широкого розвитку салони, гуртки, громади різного спрямування отримали в кінці XVIII – на початку XIX століття. Звертаючись до періоду капіталізму необхідно підкреслити, що з'являються знову загальнодоступні дозвіллеві споруди – театри, парки, галереї. Досліджуючи середину XIX століття вчені звертають увагу на те, що зароджуються перші клубні об'єднання за професійними і товариськими ознаками, виникають видовищно-розважальні форми – кіно, луна-парки, які мали безпосередньо молодіжний характер. У другій половині століття великого розповсюдження отримали народні читання, недільно-вечірні школи, публічні лекції. Кінець століття позначився появою теоретико-методологічного дослідження Є. Мединського «Енциклопедія позашкільної освіти», яке мало велике значення та грало особливу роль у розробці теорії позашкільної освіти. Автор видання визначив зміст, мету позашкільної освіти як безперервний процес, який слідує за розвитком та формуванням особистості протягом всього життя.

Початок ХХ століття позначився бурхливими соціальними та політичними змінами, які відбулися у суспільстві. Зростання національного руху в Україні, розвиток демократичного устрою сприяли активній роботі з дітьми та підлітками, що стало об'єктивною потребою виховання вкрай нової особистості і зумовило розширення системи освітніх закладів у сфері дозвілля: різноманітні гуртки і курси, недільні школи. Було організовано перші клуби для дітей та підлітків з бідних сімей з метою створення умов щодо організації їхнього дозвілля, виховання інтересу до музики, театру, науки, образотворчого мистецтва.

Питання педагогічної організації дозвілля учнівської молоді вперше постало після Жовтневої революції. Безпосередньо, післявоєнний період характеризувався зміною в культурних потребах суспільства, способах проведення ними свого вільного часу. Саме це сприяло прискоренню його організації, підвищенню обсягу проведення заходів, гурткової роботи [2, с.11–21].

Дослідники А. Воловик та В. Воловик тлумачать «дозвілля як вільний час людини, протягом якого вона за своїм власним вибором займається різноманітною діяльністю». Науковці вважають, що ця сфера дозволяє кожній дитині проводити час, займаючись улюбленою справою.

Варто позначити, що найближче до змістової основи поняття «дозвілля» дійшли науковці В. Каргін і Н. Хренов. На їх думку дозвілля ніколи не було часом, коли людина нічого не робить. Сфера дозвілля сповнюється широким змістом, що є необхідністю культури вирішувати ті чи інші завдання. Н. Максютіна трактує «дозвіллеву діяльність» як підсистему духовного та культурного життя суспільства, яка з'єднує в собі соціальні інститути, які сприяють розповсюдженню й активному засвоєнню культурних цінностей з метою формування творчої ініціативної особистості. Дозвіллева діяльність – це спосіб проведення вільного часу, що не заперечує загальноприйнятими нормам у суспільстві, позитивно впливає на самопізнання, самореалізацію, самоосвіту, самовиховання та всебічний розвиток людини [4, с. 25–27].

Проводячи детальний аналіз тих фактів, що ми досліджуємо у своїй роботі, все вище перелічене дає нам підстави вважати організацію клубів за місцем проживання найдоцільнішим та важливим. Сучасні педагоги, як ніколи повинні поставити перед собою завдання організувати свою виховну роботу таким чином, щоб охопити усіх дітей мікрорайону у позашкільний час.

Отже, проаналізувавши основні поняття, можна продовжити розгляд цієї теми з історичного боку, звернувши увагу на ознаки виховної роботи з учнівською молоддю за місцем проживання на півдні України у другій половині ХХ століття. Аналізуючи виховну роботу з учнівською молоддю за місцем проживання у кінці ХХ століття на півдні України, ми знаходимо історичну довідку про те, що існували спеціалізовані та комплексні типи позашкільних закладів, робота яких регулювалася положеннями, статутами та програмами.

Система позашкільних закладів на той час мала такий поділ на спеціалізовані та комплексні освітні заклади. До спеціалізованих закладів входили : станції юних натуралістів, спортивні школи, станції юних техніків, учнівські виробничі бригади, станції юних натуралістів, дитячі екскурсійно-краєзнавчі станції, флотилії юних моряків і річковиків. До комплексних закладів входили наступні : будинки і палаци піонерів та школярів, клуби за місцем проживання, табори, дитячі парки, дитячі майданчики, дитячі театри.

Об'єктом нашого дослідження продовжує виступати місце проживання, отже, перш за все нашу увагу привертають клуби за місцем проживання [1, с. 62–69].

Як нам вже стало відомо, клуби – це не випадкові, довільні об'єднання, а постійно діючі культурні та освітні заклади, які створювалися на основі законодавчого акту у централізованому порядку за народногосподарським планом для конкретної мети, що визначена в єдиному для всіх Положенні.

Виховна робота у клубах за місцем проживання, гуртках та інших позашкільних закладах, які здійснювали виховання учнівської молоді, проводилася у різноманітних напрямках: технічний напрям, художня творчість, юні натуралісти, екскурсійно-туристична і краєзнавча дозвіллева робота, дитячі бібліотеки, оздоровлення. Значному зростанню технічної майстерності на першому історичному етапі, що досліджується, сприяли різні форми та методи організації дозвіллевої діяльності: республіканські конкурси, змагання з різних видів дитячої технічної творчості.

Прикладами такої діяльності була творча активність дітей південної України. Юні техніки м.Херсона виготовили автомат для регулювання тиску повітря при фарбуванні автомобілів та прилад для визначення й вимірювання твердості металу. Дуже цікавим прикладом розвитку виховної роботи за місцем проживання у південному регіоні України є м. Мелітополь.

В кінці 50-х – 60-і рр. ХХ століття в Мелітополі велося бурхливе житлове будівництво. Разом з новими п'ятиповерхівками в житлових мікрорайонах почали відкриватися кімнати для школярів – піонерські форпости, що в перекладі з німецького позначає передовий пост.

Перший форпост був відкритий в серпні 1962 року по пр. Б.Хмельницького в підвальному приміщенні колишньої котельної. Пізніше йому дали назву «Факел». Через рік відкрився форпост по вул. Б.Хмельницького, 63. Ще через рік – форпост по вул. Шмідта. Потім протягом 30 років форпости відкривалися при житлово-комунальних установах в кожному новому кварталі в різних районах міста.

На півдні України, а саме у місті Мелітополі було немало прикладів, які свідчать про те, що громадськість турбувалася, щоб дозвілля дітей проходило корисно та цікаво. У 1962 році домоуправління спільно з членами домового комітету організує дитячу кімнату. Мешканці зібрали необхідні кошти, придбали за них обладнання та створили бібліотеку власними зусиллями. При цій дитячій кімнаті працювало багато гуртків, читались лекції та проводились бесіди. При цій кімнаті діяли наступні гуртки: авіа моделювання; автомоделльний; гурток фото та юні ракетники; ляльковий театр; юні скульптори; бібліотека.

Згодом було створено дитячі комітети. При них працювали секції по охороні зелених

насаджень, санітарна та учбова частина. В цих будинках та частинах завжди був зразковий порядок, діти були зайняті цікавими справами. Діти охоче збиралися на майданчиках, читали та грали. Ця робота проводилась поступово, не можна було одночасно охопити всі частини міста, тому нажалі на багатьох подвір'ях діти були залишені напризволяще, пустували, займалися некорисними справами. На багатьох вулицях можна було навіть помітити, що хлопчики грають на гроші, є учасниками багатьох порушень. Однією з причин цього була відсутність спортивних майданчиків та дитячих кімнат в тих районах [5, с. 357].

У 1974 році форпости були перейменовані в дитячо-юнацькі клуби (ДЮК), а маленькі форпости, стали називатися кімнатами школяра. Кожен клуб мав свою назву – «Ровесник», «Шукачі», «Буревісник», «Вогник», «Антей», «Юність», «Червона гвоздика», «Давид», «Геркулес», «Гвоздичка», «Молодіжний», «Факел». Головна мета створення форпостів – організація змістовного дозвілля дітей і підлітків за місцем проживання, залучення їх в заняття спортом, технічним моделюванням, прикладною творчістю.

У 80-і роки для підлітків щорік проводилися спартакіади «Юність», а для працівників житлово-комунальних установ спартакіади «Здоров'я».

Висновки... Тож, необхідно зазначити, що на той час була розроблена певна структурна одиниця дозвіллевих організацій для учнівської молоді: клуби за місцем проживання; спортивні майданчики; дитячі кімнати; дитячі комітети; клуби, що створювалися при кожній загальноосвітній школі; палаци культури.

Отже, зробивши детальний аналіз понять «виховання», «виховна робота за місцем проживання», «дозвілля» та їх розвиток у ході історії, можна однозначно стверджувати, що ця тема виявляється дуже актуальною та необхідною, адже правильно організоване виховання не тільки у школі, вдома, але у вільний час дитини є важливим елементом на етапі становлення та розвитку особистості.

Список використаних джерел і літератури / References:

1.Алексеенко Т. Ф. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць / Т. Ф. Алексеенко. – Київ, № 15, Ч. I – С. 62–69 / Alexeenko T. F. Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi (Theoretical-methodological problems of education of the children and youth) / T. F. Alexeenko, Kyiv, Issue 15, Part. 1, – pp. 62–69. [in Ukrainian].

2.Балахтар В. В. Педагогічні засади організації дозвілля дітей та підлітків у системі позашкільної освіти в Україні (1960 – 1991 pp.) : монографія / Валентина Балахтар. – Чернівці : Технодрук, 2012. – С. 11–21 / Balakhtar V. V. Pedagogichni zasady orhanizatsii dozvillia ditei ta pidlitkiv u systemi pozashkilnoi osvity v Ukraini (1960–1991 rr.) (Pedagogical bases of leisure of the children and teenagers in the system of after classes education in Ukraine (1960–1991)) / Valentina Balakhtar, Chernivtsi, Tekhnodruk, 2012, pp. 11–21. [in Ukrainian].

3.Иорданский Н. Н. Основы и практика социального воспитания / Н. Н. Иорданский. – М. : Раб-к просвещения, 1925. – С.19 / Yordanskiy N. N. Osnovy i praktika social'nogo vospitaniya (Basics and practice of social education) / N. N. Yordanskiy, Moscow, Prosveshenie, 1925, p. 19. [in Russian].

4.Мануйлов Ю.С. Средовый подход в воспитании: дис... доктора пед. наук: 13.00.01. / Юрий Степанович Мануйлов. – М., 1997. – С. 25 – 27 / Manuylov U.S. Sredovyy podhod v vospitanii (Environmental approach in education) / Yuriy Manuylov, Moscow, 1997, pp. 25–27. [in Russian].

5.Щуркова Н. Е. Воспитание как педагогическое явление. Общие закономерности и принципы воспитания / Н.Е. Щуркова // Педагогика: Учеб. Пособие для ст-тов пед. вузов и пед. колледжей / Под ред. П.И. Пидкасистого. – М. : Российское педагогическое агенство, 1996. – С. 357 / Shchurkova N. E. Vospitanie kak pedagogicheskoe javlenie. Obshhie zakonomernosti i principy vospitaniya (Education as the pedagogical phenomenon. General regularities and principles of education) / N. E. Shchurkova, Moscow, Russian pedagogical agency, 1996. – P. 357. [in Russian].

Дата надходження статті: «28» жовтня 2015 р.

Стаття прийнята до друку: «16» листопада 2015 р.

Рецензенти:

Москальова Л. – доктор педагогічних наук, професор

Аносов І. – доктор педагогічних наук, професор

Галишева Альона – аспірант кафедри педагогіки та педагогічної майстерності Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, e-mail : bal89@mail.ua.

Halysheva Alona – postgraduate student of pedagogics and pedagogical skill subdepartment of Melitopol State Pedagogical University named after Bohdan Khmelnytskyi, e-mail : bal89@mail.ua.